

Наталія ДРОБЯЗКО,
заступник завідувача відділом «Палац
гетьмана Кирила Розумовського»
Національного заповідника «Гетьманська
столиця»

Орлики і Розумовські — дві видатні гетьманські родини України, діяльність яких на ствердження нашої державності заслуговує на належну шану України і кожного з нас. Наша стаття сьогодні про те, як ці родини особливим чином поєднані Батурином.

Старший син Пилипа Орлика, Григорій, народився в Батурині у 1702 р. На той час Пилип Орлик займав посаду старшого канцеляриста Генеральної військової канцелярії в уряді Івана Мазепи, а згодом був обраний гетьманом в еміграції.

Батурин 53 роки був резиденцією гетьманів і в різні роки мав 5 розкішних гетьманських садиб. На сьогодні єдиним збереженим гетьманським палацом в Україні є збудований гетьманом Кирилом Розумовським палац, який успадкував Андрій Розумовський (1752—1836 рр.) — дипломат, граф, князь і меценат, і володів ним впродовж 1803—1836 років.

Саме в палаці Кирила Розумовського з 2019-го представлена історія гетьманської родини Орликів. Першим значним виставковим проектом заповідника на її пошанування стала виставка «Григорій Орлик: видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину». Вона представляє життя і діяльність гетьманіча, дипломата та польового маршала Франції, довгий час невідомого українцям з багатьох причин.

Виставку створено на основі ґрунтовного історичного дослідження Ірини Дмитришин «Григорій Орлик, або Козацька нація у французькій дипломатії». Завдяки тісній співпраці з науковицею та меценатської підтримці Євгена Сура, науковцям-археологам, які досліджують територію садиби Орликів у Батурині — виставка наповнена оригінальними експонатами, які гідно презентують Григорія Орлика.

Поступ Григорія Орлика пам'ятає і французька земля, перлиною якої є провінція Шампань і замок Дентевіль, який гетьманіч отримав як посаг дружини Луїзи-Елени Ле Брен де Дентевіль. Він і мешкав у ньому в 1747—1759 рр. Сучасні власники замку, які є

ПОСТАТІ

Спадок гетьманічів

У французькому приватному архіві Григорія Орлика зберігається лист Андрія Розумовського

непрямими нащадками дружини Григорія Орлика — Маркіз Анрі де ла Віль Боже та маркіза Антуанетта, донині дбайливо беруть приватний архів українського гетьманіча Григорія Орлика, який передається з покоління в покоління.

Досить цікаво, що серед приватних листів Григорія Орлика Ірина Дмитришин виявила лист дипломата Андрія Розумовського з його підписом та печаткою. Лист важливий передусім із причини авторства та місця зберігання. Тільки уявіть: лист сина одного українського гетьмана зберігається в архіві сина другого українського гетьманіча! Аж подих перехоплює! До речі, і Григорій Орлик, і Андрій Розумовський народилися в Україні (Батурині та Глухові); вони отримали освіту у найкращих закордонних університетах (Лундському та Страсбурзькому); були відомими дипломатами на європейській арені, де гідно представляли українську націю. Проте їхні дороги не перетиналися через різні роки життя.

Лист з власноручним підписом та печаткою Андрія Розумовського ми публікуємо вперше (документ подається мовою оригіналу згідно з нормами сучасного правопису):

«Открытый лист
Прудьявителю его Гну Сенть Море.
Начальнику местечка Дентевиль и Девице Жюльет Мише благовольт Г. Г. военные и гражданские Начальники в проезд сюда в Шатильон, по всеместно чинить свободный пропуск и оказывать в нужном случаи законную защиту и пособие; для чего и дань сей за подписанием моимъ и с приложением Герба печати моего в Шатильон Море Сенть февраля 18го дня (марта 2) 1814го года.

Чрезвычайный уполномоченный Действительный тайный радник, Сенаторъ и кавалер граф Андрей Разумовский».

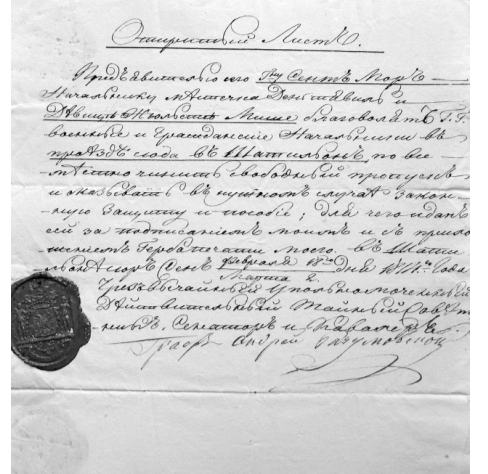
Ми спробуємо проаналізувати, за яких обставин лист був написаний та яким чином потрапив до приватного архіву Григорія Орлика через 55 років після його смерті.

На час написання листа тривали активні бойові дії шостої коаліції проти французької імперії (3 березня 1813 — 30 травня 1814). В цей час Андрій Розумовський увійшов в оточення російського імператора Олександра I і перебував у штаб-квартирі союзних військ, спочатку у Франкфурті (Німеччина), потім — у Лангрі (Франція).

На початку 1814 року російські війська на чолі з імператором Олександром I та союзними корпусами зупинились у провінції Шампань. Франція усвідомлювала своє критичне становище, тому погодилася розпочати переговори про мир.

Андрія Розумовського як переконливого та досвідченого дипломата відправили для укладення Шатильонського конгресу (5 лютого — 18 березня 1814 р.). Підтвердження цього знаходимо у праці А. А. Васильчикова «Семейство Разумовских»: «Графъ Разумовский оставался безвыездно в Шатильоне до конца конгреса». Напевно, слід зазначити, що Шатильонський конгрес ґрунтовно не досліджувався істориками, більшість вважають, що це була «дипломатична комедія». Адже для союзних військ ішлося не про переговори, а, швидше, про те, щоб відтягнути час. У результаті представники союзних військ повідомили французьких представників, що усі питання будуть вирішуватися силою зброї.

Лист, написаний Андрієм Розумовським, датується періодом проведення Шатильонського конгресу. Писаний він «начальнику местечка Дентевиль», тобто у провінцію Шампань, із проханням пропустити військових і громадських керівників для вільного

Лист Андрія Розумовського з приватного архіву Григорія Орлика у замку Дентевіль. Фото 2017 р.

проїзду в Шатильон. Ймовірно, що цей лист пов'язаний із проханням міністра А. Коленкура, який представляв на конгресі французькі інтереси і звертався до Андрія Розумовського: «...истребовать козачий конвой для свободного проезда», який його супроводжуватиме після Шатильонського конгресу до Наполеона.

Цей невеликий лист є цінним джерелом історикам, які досліджують російсько-французькі відносини, а саме — військові події шостої коаліції та дипломатичну діяльність Андрія Розумовського. Підсумовуючи, зазначимо, що вивчення дипломатичної діяльності талановитих гетьманічів на європейській арені надзвичайно важливе.

Колектив Національного заповідника «Гетьманська столиця», за координатної підтримки державних і політичних діячів, істориків та меценатів, поступово відроджує історичну пам'ять. Наразі ми працюємо над розкриттям постаті Андрія Розумовського і маємо амбітні плани створити виставковий проект у єдиному збереженому гетьманському палаці Кирила Розумовського, який дасть можливість кожному українцю усвідомити справу видатного земляка, пишатитися ним і робити висновки.

Маєте цікаві ідеї? Долучайтесь до повернення нашої історії та її видатних представників! Чекаємо пропозицій! І завжди раді зустрічати вас у Батурині! ■

Олександр НАКОНЕЧНИЙ,
президент Академії наук
вищої школи України

Інтеграція української науки в Європейський дослідницький простір була, починаючи з 2014 р., гаслом усіх без винятку українських урядів. Дещо в цьому напрямі було так реально зроблено: в 2015 р. Україна приєдналася як асоційований учасник (на безпрецедентно пільгових умовах) до Рамкової програми ЄС із досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Українські дослідники та інноватори з майже 300 ЗВО, наукових установ та інноваційних підприємств за роки дії програми підписали грантові угоди й отримали гранти на загальну суму в 44 млн. євро (що дорівнює річному бюджету фінансування науки в усіх українських університетах).

Сьогодні термін програми «Горизонт 2020» завершився. Чи (і на яких умовах) братимуть українські вчені участь у наступній амбітній Рамковій програмі ЄС «Горизонт. Європа» — наразі невідомо: наш уряд фактично й не розпочинав повноцінного пере-

говорного процесу з цього питання. Більше того, зруйнованою несподівано виявилася й сама договірна основа наукового співробітництва України і ЄС. Причому сталося це з нашої вини.

Нагадаю: ще законом України N 368-IV від 25.12.2002 було ратифіковано угоду між Україною та Європейським співтовариством про наукове і технологічне співробітництво. Ст. 7) цієї угоди, зокрема, передбачає, що гранти, надані ЄС, будуть звільнені українською стороною від сплати мита, будь-яких митних зборів, податків на додану вартість, податків на прибуток, а також від сплати всіх інших аналогічних податків і зборів.

Відтоді ця угода регулярно продовжувалася за згодою сторін на кожний наступний п'ятирічний термін. Востаннє угоду (у формі обміну нотами) між Україною та Європейським Союзом про відновлення дії угоди між Україною та Європейським співтовариством про наукове і технологічне співробітництво було ратифіковано законом України № 602-VIII від 15.07.2015.

ВІДЛУННЯ

Горизонт. Європа

Чи буде продовження для українських учених?

На жаль, минулого року МОН своєчасно не здійснило кроків для пролонгації чинності цієї угоди на наступні п'ять років. Відповідні документи потрапили з МОН до МЗС тільки в грудні, й після того лежать там. Отже, базова угода про наукове і технологічне співробітництво між Україною і ЄС уже не діє, а українські вчені виявилися позбавлені можливості отримувати європейські гранти та ввозити необхідне обладнання без сплати мита й податку на додану вартість (що часто означає для них неможливість отримання таких грантів та обладнання взагалі). Адже в кошторисі грантів за програмою «Горизонт 2020» (частина з них іще виконується) ніхто коштів на розмитнення й ПДВ не закладав!

Таким чином, усі по-

передні здобутки України на ниві інтеграції в Європейський дослідницький простір виявилися перекреслені. Причому йдеться не лише про домовленості, досягнуті після перемоги Революції гідності, а й про базову угоду, укладену ще в часи президента Леоніда Кучми.

На жаль, мушу зробити висновок: «молоді реформатори», які приїшли в МОН після вересня 2019 р., виявилися нездатними до щоденної ефективної «чорнової» роботи. І в сфері науки це позначилося не лише на міжнародній співпраці. У жовтні 2019 р. фактично одноосібно волею тодішнього заступника міністра з питань вищої освіти, (який жодного дня не пропрацював у цій самій системі вищої освіти, і, очевидно, просто

не уявляє, в яких умовах виживають сьогодні науковці) було зірвано процес атестації наукової роботи ЗВО. Як наслідок — базове фінансування науки в університетах (до якого йшли багато років) не запроваджено й досі, а вже передбачені на це в державному бюджеті кошти (100 млн грн на 2019 р., 400 млн грн на 2020 р.) до вчених так і не потрапили. І це — в час, коли глобальні виклики (безпекові й епідемічні) як ніколи потребують аргументованих наукових відповідей.

Учені цінують те, що нове керівництво МОН намагається сьогодні виправити шкоду, завдану діяльністю попередньої «молодої команди». На завершальній стадії процес атестації наукової роботи ЗВО — тож є шанс, що бодай цього року передбачені бюджетом 100 млн грн (сума для української науки, швидше, символічна!) таки дійдуть до університетських лабораторій. Розпочалася і діяльність з відновлення дії базової угоди про наукове співробітництво з ЄС.

Але, на жаль, не все тут залежить від МОН:

потрібне сприяння й інших відомств — насамперед МЗС (яке від грудня минулого року отримало нарешті пакет необхідних документів). Багато важить і позиція Мінфіну, який традиційно з підозрою дивиться на всілякі митні й податкові пільги.

Тому Академія наук вищої школи України — заснована в 1992 році всеукраїнська громадська наукова організація, що об'єднує понад 400 провідних учених, докторів наук і професорів, що працюють в усіх університетських центрах нашої держави — була змушена звернутися до президента Володимира Зеленського з проханням дати невідкладне доручення уряду терміново здійснити всі кроки для відновлення дії базової угоди про наукове і технологічне співробітництво між Україною і ЄС від 2002 року та відразу після ухвалення необхідного рішення в Брюсселі розпочати нарешті повноцінний переговорний процес щодо умов долучення України до рамкової програми ЄС із досліджень та інновацій «Горизонт. Європа». ■